

doli, ker tukaj mora stati akuzativ, in ne lokal, kar sta notri, doli); povsod dosledno: djati (večkrat s pristavkom: starosl. dĕjati, kar bi ne imelo zmisla, ako bi tudi novoslovenski infinitiv tega glagola imel 3 zloge); gasnoti, venoti, sklenoti (kar je z ozirom na staroslovenski in srbski jezik in pa na vzhodne Slovence gotovo pravilneje nego če pišemo: skleniti, ganiti, in še le kdor piše infinitiv na noti, ta sme v participu po staroslovenskem vzoru pisati: sklenen, ker se dela po infinitivu) itd.

* Eni se nekih besed in rekov ogibljejo, češ (po Mikl. = hočeš), da so slovenizmi najbrže tujega izvira, a Mikl. sintaksa jih odobruje ali vsaj brez prigovora v misel jemlje. Sem spadajo: lê, — le idi; le godci godite, besedica ta se nahaja v poljskem z enakošnim pomenom (na pr. robił, by le odbić = delal je, da bi le dogotovil), v hrvatskem in srbskem jeziku pa z nekoliko premenjenim pomenom; — predlog zastran, podpiran po slovaškem strany; — kruh za po poti, hrastov za čez morje; — nečemo jih starih bab, ni je boljše prilike; — sama nedolžnost ga je bila; — treba je, treba je bilo (tudi v českem in poljskem jeziku); — predlog znotre, znotri (innerhalb), na pr. znotre zida. Imaš storiti, pisati za: du sollst thun, schreiben, nahaja se tudi v hrvatski, maloruski, česki in poljski knjigi; čemu bi se ne smelo i slovenski tako pisati? — Da se pri apoziciji kjekod samo en samostavnik sklanja, a drugi ne, na pr. gospod Bogu, i. t., to potrjujejo tudi primeri iz drugih slovanskih jezikov.

* Nasproti Miklosič sumi, da je navada, pri pridevnikih in zaimkih v ednini rabiti ženski spol ondi, kjer drugi jeziki imevajo srednji, laškega izvira. Na pr.: Ta je bosa; taka je, lepa je ta. Res je, da se nič kaj lepo ne podajajo primeri, ki jih ondi dalje navaja, kakor: Estro je bleda obšla. Caharijova je nar prva bila, Bogu čast in hvalo dati. Kako neumna je torej ta skušnjavcova itd. Pretirati se ne sme nobena reč. — Ali če se ozrem na to, da Mikl. sam tudi enake primere iz srbskega, ruskega, českega in poljskega jezika našteva, da zlasti Poljaci prav pogostoma takó pišejo in da si misel prav lahko dopolnimo z besedo: reč ali stvar, težko mi je pristati na misel o italijanizmu. (Dal. prih.)

Spomini na deželne zbore.

Iz deželnega zbora Kranjskega.

Debata o dr. Bleiweisovem načrtu postave zastran nauka slovenskega jezika na Ljubljanski realki

v 14. večerni seji 13. maja t. l.

Podali smo našim čitateljem v št. 21 govor dr. J. Bleiweisa, ko je vtemeljeval svoj načrt postave zastran nauka slovenskega jezika na Ljubljanski realki, ter poročali v 21. listu „Novic“ na kratko, kako je ta predlog nasprotno stranko hudo razkačil; naj danes nekoliko obširneje spregovorimo o celi dotični debati.

Omenili smo že, kako so se poslanci Deschmann, vitez Gariboldi in pl. dr. Schrey na vse kriplje trudili, da bi bili pokopali dr. Bleiweisov predlog, al kako puhli so bili ugovori navedenih treh poslancev, se bode lahko razvidelo iz sledečih govorov:

Najprej je dr. Zarnik spodbijal govornike nasprotne stranke blizo tako-le: Mi stojimo na slovanskem, Vaša stranka pa na nemškem stališču; tu ni nobenega pogajanja; drug družega prepričali ne bomo, ako človek živi na slovenski zemlji, pripelje ga, če ne

dolžnost, vsaj čut na to, da na domačince ozir jemlje; in v čem neki se izjavlja narodov živelj kakor v jeziku? Ravno jezik narodov naj se spoštuje; na to gredó vsi narodi; tega se Deschmann prepriča osobito lahko pri Madjarskem narodu, ki v tem oziru vse meje prekoračuje in še tujcem svoj jezik vsiljuje. Mi pa v navedenem predlogu zahtevamo le to, da se slovenščina vsaj kot obligaten predmet uči; to je tako siromašen predlog, da ga mora vsakdo podpirati, kdor koli ne nasprotuje načelom ravnopravnosti. Večkrat se je očitalo, in to po pravici, da se slovenski jezik zaradi tega ne vvede v ta ali oni urad, ker uradniki slovenščine ne znajo; to, gospoda moja, je „circulus vitiosus!“ po šolah se jezik ne uči, ker ni obligaten, v urade se ne vpelje, ker ga uradniki ne znajo. Govornik razjasnuje dalje, kako je slovenski jezik naši mladeži za bodočnost važen, kajti akoravno slovenščina ni kulturni jezik, je vendar dokazano, da, če se kdo enega slovanskih jezikov temeljito nauči, za česar se ve da več let potrebuje, potem je sposoben vsako drugo slovansko narečje razumeti, in če le kratek čas biva z drugimi Slovani, nauči se prav lahko vsako drugo slovansko narečje. S tem pa imajo realci največ praktično korist, kajti oni ne bodo iskali služeb tam kje v Württembergu ali Westphalnu; ondi je „Ueberproduktion an Intelligenz“, naši tehniki, ako si hočejo kruha služiti, gredó v slovanske kraje in marsikateri tehnik se je že kesal, da se ni vsaj enega slovanskega narečja naučil. — Prejšnji čas smo več zahtevali; zahtevali smo, naj je slovenščina učni jezik v srednjih šolah; zdaj smo odjenjali od tega, mislé, če je vlada le količkaj poštena v narodnem smislu, mora nam vsaj to dovoliti, in če nam tega ne potrdi, potem vemo, da nimamo od vlade o narodni ravnopravnosti prav nič pričakovati. Govornik se konečno sklicuje na člen 19. temeljne postave ter reče, da nesrečni člen 19, kakor ga je dr. Bleiweis imenoval, tudi jaz tako imenujem zavolj tega, ker je ostal za nas samo na papirju; al, gospôda moja, člen 19 je temeljni zakon (Grundgesetz) in k vsakemu takemu je treba izpeljevalnih zakonov narediti, in zaradi tega zahtevamo, da bi se vendar enkrat naredila narodnostna postava; žalibog, da vlada noče o tem nič čuti. — Potem govornik tudi iz didaktičnih obzirov dokazuje, da je predlog dr. Bleiweisa opravičen, ter konečno pravi, da je največi „nonsens“ ta, da se v Ljubljani slovenski učenci slovenski jezik učijo z nemškim učnim jezikom in to na celi realki. (Pohvala na levi.)

Potem je Horak v daljšem govoru zagovarjal načrtano postavo zlasti z ozirom na obrtnijski stan.

Po končani debati je še dr. Bleiweis kot poročevalec načrtano postavo zagovarjal ter ugovore nasprotne stranke spodbijal tako-le:

„Naj mi slavni zbor ne vzame za zeló, ako res že truden večletnega pravdanja za pravice slovenskega našega naroda v šolah in cesarskih uradnih, le prav na kratko odgovorim ugovorom, spomenivši se pregovora, ki ga je g. Dežman omenil, da „čas je denar“. Gosp. Dežman se sicer tega pregovora sam ni držal, ampak na dolgo in široko je razkladal vse to, česar so že vse stene naše zbornice impregnirane še iz poprejšnjih let. (Dobro! na levi.) Kar je novega povedal, bom skušal ovreči in nasprotne dokaze navesti.

Ko sem predlog prinesel v slavno zbornico, sem rekel, da je to le postava v sili „Nothwehrgesetz“. Slovenec je potrpežljiva duša; to kaže povsod; al če tako v sramoto pridemo, kakor je to zdaj v naši realki, je to vendar presilno, in zato smo se oglasili. Ko bi bili predlagali, da se ima na realki v slovenskem jeziku učiti še kak drug nauk, takrat bi bili morda ugovori današnji na pravem mestu; al to, kar predložena po-

stava zahteva, je tako mala stvarica, da je pri vseh narodih in po vseh deželah, še na Turškem veljavna, samo pri nas Slovencih ne! (Živa pohvala na levi in med poslušalci. — Nemir na desni. — Deželni glavar zvoní.)

Gosp. Dežman je rekel, da sem bil „wenig mittheilsam“ zaradi obravnave v šolskem odseku, in da tako nečimurno se ne delajo postave. Od g. Dežmana se rad učim mineralogije, botanike, — al postav delati, me on ne bo učil, pa tudi ne, kako se imam vesti v zboru in kako v odseku. Ali ste nam mar vi razlagali, kaj ste, na priliko, delali in kuhali v finančnem odseku? Predlog ste prinesli v zbornico, in nič bi mi ne bili vedeli, kaj se je ondi godilo, ko bi nam tega ne bil kdo naših povedal. Da je načrt predložene šolske postave odsekova večina sprejela, to kaže, da je prišel sem, — da g. Dežman pride s predlogom manjšine, do tega ima pravico, in jaz se nikakor nisem bal, da bo on manjšinski predlog pod klop vrgel. Ni mi bilo treba pripovedovati, kaka je v odseku bila debata; temeljito smo pretresovali načrt, in nazadnje, če tudi je bil „leichtfertig“ imenovan, nismo nobenega Salomona našli, ki bi bil — kaj boljšega nasvetoval.

Gosp. Dežman je, sklicevaje se na §. 19, rekel, da ne smemo nobenega učenca siliti k učenju slovenščine. Ta paragraf je tako glasovit in se od nekdanj od nasprotne strani le zoper nas rabi. Gosp. dr. Zarnik je o tem že dosti govoril.

Jaz imam en čas sem, žalibog, slabe oči, pa gosp. Dežman ima menda še veliko slabeje. On je rekel, da oni srpki „Einklammerungen“, katere sem jaz omenil, se nahajajo tudi v realčnih poročilih prejšnjih let, kjer so vse slovenščini odločene ure v srpkih, to je, če se hočeš, se učiš, če nočeš, pa ne. Ali, gosp. Dežman, Vi niste dobro brali; vzemite „Jahresbericht“ od leta 1872 in 1873 v roke, in pogledajte tam 1. razreda oddelek a) in 2. razreda oddelek a). Ondi srpkov ne najdete; al v „Jahresberichtu“ zadnjega leta, l. 1874., je vse v srpkih — in prav zato smo prišli pred zbor s to postavo. (Poslanec Dežman: Ja, pa v 3., 4. razredu.) Ne, ne! Kaj bote sedaj besede prekucevali; v 1. in 2. razredu jih ni! In o tem sem jaz govoril.

Potem je gosp. Dežman rekel, da smo molčali toliko let. Da! molčali smo večne pravde trudni, ker od te vlade nimamo nič pričakovati. (Dobro! na levi.) Kaj bomo sami sebe motili, gospôda moja; jaz Vas le tega opominjam, da, ko je bil minister Stremayer v Ljubljani, nas je hudo osupnilo to, da je vedno le govoril o „deutsche „Oberrealschule“. Nam Slovanom ni ministerstvo nikoli bilo prijazno, izvzemši oni kratek čas, ko je bil Hohenwart minister; takrat je tudi v deželnem šolskem svetu, kar mi bo tudi gospod vladni zastopnik pritrdil, vlekel drugi veter. Ko je Hohenwart odstopil, prišle so zopet prejšnje nezgode. Pogledajmo v Dalmacijo. Tudi tam je bila nasvetovana postava za slovanski učni jezik v realki, in deželni načelnik Rodič sam se je poganjal za to; al o sankciji te postave še ni duha ne sluha. — Mi smo prosili: dajte nam univerzo, in ko se nam je to odbilo: dajte nam pravoslovno akademijo, in, kakor zmirom, namesto kruha smo dobili kamen! Pogledajmo v Bukovino. Bukovina, ki je malo večja kakor naša dežela, ima univerzo, se ve da, zakaj? — zato, da germanizacija dobi nov terain. Slovenci smo prosili in prosili, vsaj nas je vendar nekaj na Štajarskem, Primorskem in Kranjskem, a nismo bili tako srečni! Bukovini se siplje vse, kar hočejo, na milijone za zemljiško odvezo, kakor sem unidan rekel, zdaj vseučilišče, — nam se ne dá nič! (Klici na levi: Res je!)

Da pridem zopet na našo realko, je stvar osnovana tako-le: nemščina velja za materni jezik,

slovenščina in italijanščina pa sta tuja jezika. Zapomnite si pa, gospôda, še ta „nonsens“, da je italijanščina veliko na boljem, kajti ona je obligatna, slovenščina pa ne! Tako smo tujci na lastni zemlji! (Na levi: dobro!)

Gosp. dr. Schrey je starišem prisojeval pravico, odločiti narodnost. Morebiti, da nekateri stariši še sami ne vedó, kakošne narodnosti da so? Nemškutar gotovo tega noče vedeti, pa tudi marsikateri drugi ljudje, ki niso nemškutarji, tega ne vedó. Jaz bom g. Schreyu in Gariboldiju povedal le en primerljivi, kako se narodnost „fabricira“. Očeta, ki ga mislim, sta oba poznala. Oče je bil Hrvat, mati Kranjica, Ljubljancanka, ki komaj nemški zná, in sin njun v realki je bil — Nemec! Iz take fabrike vse to izvira, kar v „Jahresberichtu“ najdemo. Leta 1874 bilo je v realki 309 učencev, in poslušajte: 145 je zaznamovanih za Slovence in 142 za Nemce, tedaj le 3 Slovenci več, — leta 1873 je bilo 349 učencev, in 179 za Nemce in 138 za Slovence vpisanih, toraj to leto več Nemcev kot Slovencev, — leta 1872 je bilo 309 učencev, in sicer 138 Nemcev in 144 Slovencev, tedaj zopet samo šest Slovencev več! Gospôda moja, ali ni to skozi in skozi fikcija? Kje je toliko Nemcev v Ljubljani, da kako leto presegajo celó število Slovencev? Tako se komponira narodnost! — Zato je šolski odsek že hotel nasvetovati postavo danes predloženo, tako, da je slovenščina obligatna za učence slovenske narodnosti; al strah nas je prevzel, ko smo videli, kako stariši in realkin vodja fabricirajo narodnost; jaz glavo stavim, da je najmanj tretjina tako fabricirana. In po tem takem hočete starišem dajati pravico, ki sami ne vedó ali vedeti nočejo, katere narodnosti da so. Da se tako vedejo celó taki, ki so nekdanj za narodnjake na glasu bili, pozneje pa, ko so prišli v visoke službe, je to nekaj, česar nočem kritizirati, kakor zasluži kritizirano biti.

Gosp. dr. Schrey je kritikoval celó jezik slovenski. Da on ni mož, ki sme kritikovati naš jezik, to, mislimo, bo sam čutil; zato „requiescat in pace!“ (Veselost na levi.)

Nazadnje bi le še gosp. Dežmanu nekaj omenil. Skliceval se je on na neki slovenski epos; naj mi ne zameri, da mu tudi jaz iz krasne, res krasne njegove pesmice, ki mi jo je l. 1855 dal za moj „koledarček“, navajam te-le vrstice:

„Učenja lepi sad je s'cer modrost,
Pa mlad' Kraljič se je v Ljubljani' popačil,
Slovenščine toraj kar ni hotel rabiť“ itd.

Gotovo je ta „Kraljič“ v takih razmerah v Ljubljani živel, kakoršne so dandanašnje v realki, da se je revež tako popačil. Gosp. Dežman dobro vé, kako se ta, še enkrat rečem, krasna njegova pesmica zôve. *)

Gosp. Dežman je tudi rekel: mi ne smemo „aus dem Rahmen nichts herausreissen“, in to isto je tudi gosp. vladni zastopnik povdarjal. Prosim vas, gospôda moja, ali res kaj „aus dem Rahmen“ potegnemo, če le tiste sramotne luknje mašimo, ki so v realki Ljubljanski? Kako tedaj morete govoriti o „herausreissen“!

In končno še to: vse naše besedovanje je prazno. Vi pravite: mi smo zoper to, kar Vi hočete, in ostanemo, kakor smo bili; — naša stran pa, ki zastopa narod naš, hoče pravico. — Gospod predsednik naj dá postavo na glasovanje, in deželi bomo nekaj forintov prihranili, da ne tratimo dragega časa. Jaz ne priporočam postave tej (desni) strani, da bi jo sprejela,

*) Vsaj je sploh znana pod naslovom: „Proklete grablje“ Stavec.

stavim pa zaupanje na našo stran, da bo to postavo potrdila. (Pohvala na levi.)

Predsednik je to postavo na glasovanje dal, in deželni zbor jo je, in kakor smo jo v listu 19. „Novic“ objavili, potrdil z večino glasov.

Ce je ministerstvo nauka Njegovemu Veličanstvu ne priporoči v potrjenje, je vsaj svet zvedel škandalozno ravnanje z deželnim našim jezikom na Ljubljanski realki in kako ministerstvo tolmači glasoviti 19. §. osnovne postave, ki pravi: „jeder Volksstamm hat ein unverletzliches Recht auf Wahrung und Pflege seiner Nationalität und Sprache“, pa „daß ohne Anwendung eines Zwanges zur Erlernung einer zweiten Landessprache jeder Volksstamm die erforderlichen Mittel zur Ausbildung in seiner Sprache erhält.“ — Dr. Bleiweis je iz „Jahresbericht-ov“ realkinih, v katerih se narodnost „ad libitum“ starišev in šolskih ravnateljev „fabricira“, dokazal, da je v kljub temu vendar še nad 100 učencev slovenskega rodú v Ljubljanski realki, a ti so se morali in silili nemščino učiti, slovenščine pa se ni silil nobeden!!! Tam je sila pravica, tû bila bi sila krivica, in oboje se upravičuje z istim §. 19. Tako se godí Slovanom v Avstriji!

Deželni zbor Goriški.

Kakor lani, tako je zbor tudi letos naredil postavo, v kateri popravlja nekaj paragrafov v postavi od 10. marca 1870 zadevajoči pravne razmere učiteljskega osebstva. Lanski zborov načrt je vlada zavrnila; letos je v nekaterih točkah popravljen. Uravnjuje se pa v omenjenih §§. plača učiteljev, kateri razpadajo v ta namen na 3 razrede. Najniža plača v šolskih občinah I. vrste je 600 gold., II. vrste 500, III. vrste 400. Služb. doklada znaša v občinah I. in II. za voditelja 200 gold., za nadučitelja 100 gold., v občinah III. vrste za voditelja 100, za nadučitelja 50 gld. Drugi učitelji in podučitelji prejemaajo letne nagrade za stanovanje 80 gold. — Popravlil je zbor tudi eno točko dež. post. od 8. februarja 1869, tisto namreč, ki govori o krajnem in okrajnem šolskem svetu v mestu Gorici. Ta dva sveta se v prihodnje stopita v enega samega, kateremu bo ime „mestni šolski svet.“ — Druga stvar pa, ki se je v šolskih zadevah snovala, ni prišla iz odseka pred občni zbor, to je, popravek v šolsko-nadzorstveni postavi zadevajoč deželno šolsko svetovalstvo. Je namreč že blizu poldrugo leto, od kar deželna odbornika ne hodita k sejam dež. šolskega sveta, in sicer za to ne, ker je vlada brez zborove ali dež. odboro ve privolitve vpeljala neke preuredbe, katerih deželni odbor za postavne ne priznava. Izprva namreč je bil deželni šolski nadzornik za vse šole na Goriškem eden izmed 2 zastopnikov šolstva sedeč v dež. šolsk. svetu. Lani pa je imenovala vlada dva deželna inspektorja za vso Primorsko in ta imata sedež v Trstu. Tako je tudi admin. referent za vse 3 dežele (Goriško, Trst in Istro) skupen, stanujoč tudi v Trstu. Namesti prejšnjih 8 udov (s predsednikom vred) imel bi jih preuravnani svet (ko bi se tudi dež. odbornika udeleževala sej) deset. Inspektorja pa ne glasujeta, da si sta glavna poročevalca. To anomalijo je vlada menda še le letos spoznala in bi inspektorjema rada naklonila pravico glasovanja, kar se pa z razmerjem glasov v izvirni osnovi dež. šolsk. sveta ne vjema. Zato bi bila vlada pripravljena, sprejeti v svet še enega zastopnika deželnih interesov, in sicer Goriškega župana. To pa ni Slovencem po volji, ker je mestni župan uradno pristransk Lah. Nekdo je mislil nasvetovati to-le: Da se napravi ravnovažje med Lahi in Slovenci na eni, pa med vladnimi možmi

in deželnimi, oziroma, cerkvenimi zastopniki na drugi strani, naj imajo vsi slovenski župani pravico voliti si tudi še 1 zastopnika v dež. svet.. Potem bi imela dežela prav za prav 4 zastopnike, šola tudi 4, cerkev samo 2. To se ne vjema s principi ustanovljenimi v izvirni postavi. Tudi se je govorilo o nekem širjem in ožem šolskem svetu in še o marsičem drugem. Facit je, da je letošnji zbor pustil vse, kakor je, misleč si: za drugo leto znabiti hruške same dozoré. — Najvažniša postava in gotovo najbolj praktična, ki jo je zbor letos potrdil, je post. zadevajoča varstvo poljskega blaga. — Kraševcem je nasvetoval zbor v posebni resoluciji, naj bi si občinske pašnike razdelili. — Druzi reči občnega interesa ni zbor obravnaval razen računov in preudarkov. Teh in enakih čisto domačih, kakor tudi mnogih lokalnih in osebnih reči ne bom tu sporočal. — Končalo se je zborovanje 15. maja proti 2. uri popoldne.

Gališki deželni zbor.

Med drugimi obravnavami je ta deželni zbor sklenil postavo o naredbah za odvrčanje pijančevanja. Ta sklep je obveljal enoglasno, ker v Galiciji žganje sila veliko ljudstva na beraško palico in v grob spravi. Kolikor toliko bila bi enaka postava tudi v družih deželah koristna, kajti kuga pijančevanja se čedalje huje širi po svetu. — 29. maja je Gališki zbor končal svoje zborovanje.

Mnogovrstne novice.

* *Nova mera pri vinu.* Na Dunaji so se ljudje zedinili zastran kupčije pri vinu v sledečih stvareh, ki bodo menda povsod obveljale:

1. Namesto dosedanjega vedra bo veljala nova posoda, ki drži 50 litrov. Imenovala se bode: polhektolitra, ki bo držal 35 bokalov ali pintov (firklnov) tedaj bo za 5 bokalov manjši od sedanjega vedra. Cena vinu se ne bode več določevala šartinjakih ali vedrih, ampak po polhektolitrih. Pivarji na Dunaji so enako tudi sklenili zastran piva (pira).

2. Želeti bi bilo, da se nova mera pri vinu že začne letošnjo jesen, ko se kupčija z vinom začne.

3. Vinske dosedanje posodice (glaži) po 2 maslica ki držijo 70 centilitrov, in pa 1 maslic, ki drži 35 centilitrov naj se še nekoliko časa obdržijo. Vendar delati se ima na to, da se vpeljejo novi glaži in glažki in sicer novi poliči po $\frac{3}{4}$ litra ali 75 centilitrov, in novi maslici po $\frac{3}{8}$ litra, ki se bolje zlagajo z liter-sko mero in z drobno vinsko posodo po drugih vinskih deželah.

V Mariboru *) se že na večih mestih poslužujejo novih $\frac{3}{4}$ literskih poličev in $\frac{3}{8}$ literskih maslicev. Ker so ti maslici nekoliko večji od starih, za to bodo krčmarji primerno več računili.

* *Nasledki civilnega zakona,* to je, tistih zakonskih ljudi, ktere župan poroča, ne pa cerkev. — V severni Ameriki je toliko ločitev civilnih zakonov, da je nedavno neki občinski svetovalec v mestu Idaho prečudni predlog stavil, naj se vsi zakoni onega okraja ločijo. On je ta svoj predlog podpiral s tem, da se potem veliko stroškov o pravih zakonskih ločitev in pa časa prihrani, vrh tega pa vendar nihče ne poškoduje, kajti ločenim zakoncem je potem še zmirom na prosto voljo dano se zopet omožiti al ženiti. — Sreča je le, da v

*) Tudi na Kranjskem v Ljubljani, v Idriji, v Cerknici in menda tudi drugod so nekateri krčmarji vpeljali novo mero.

Vred.